

УДК 342.728

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.5.33>**Олександр Піфко,***канд. юрид. наук, доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

МОДЕЛІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Стаття присвячена дослідженню особливостей конституційно-правового регулювання статусу професійних спілок у країнах Європейського Союзу. Окреслюється та аналізується коло нормативно-правових актів, які регулюють засади створення й діяльності професійних спілок в окремих країнах Європейського Союзу. Пропонується виділяти дві основні моделі конституційно-правового регулювання статусу професійних спілок у країнах Європейського Союзу.

Ключові слова: професійні спілки, право на об'єднання в професійні спілки, статус професійних спілок, конституційно-правовий статус професійних спілок, діяльність професійних спілок, Європейський Союз.

Постановка проблеми. Професійні спілки відіграють важливу роль у всіх сучасних демократичних державах Європи. Професійні спілки є наймасовішою громадською організацією, яка об'єднує значну кількість працюючих і посідає важливе місце серед інших громадських організацій [1, с. 14–15]. Масовість професійних спілок робить їх одним із ключових елементів громадянського суспільства, саме від їхньої активності та дієвості значною мірою залежить ефективність громадянського суспільства у відповідній державі. Задекларований і закріплений у тексті Конституції України [2] європейський і євроатлантичний курс України актуалізує вивчення досвіду країн-членів Європейського Союзу в конституційно-правовому регулюванні діяльності професійних спілок, що, у свою чергу, дасть змогу виробити конкретні позиції щодо вдосконалення вітчизняного законодавства в цій сфері та його приведення до стандартів Європейського Союзу.

Метою статті є здійснення загального аналізу законодавства про професійні спілки в окремих країнах-членах Європейського Союзу та виокремлення на його основі моделей конституційно-правового регулювання статусу професійних спілок у країнах Європейського Союзу.

В Україні окремі аспекти конституційно-правового регулювання статусу професійних спілок у країнах Європейського Союзу досліджувалися такими вченими, як Ю.В. Кириченко, В.В. Соломінчук, Ф.А. Цесарський, А.Ю. Шакірова, Ю.М. Щотова й інші. Про-

те в цих дослідженнях аналізувалися окремі конкретні положення законодавства про професійні спілки відповідної країни Європейського Союзу, разом із тим особливості загальних підходів до конституційно-правового регулювання статусу професійних спілок практично не вивчалися.

Виклад основного матеріалу. Як показує аналіз законодавства окремих країн-членів Європейського Союзу, конституційно-правовий статус професійних спілок регулюється доволі широким колом законів і підзаконних нормативно-правових актів. Так, у Польщі основні аспекти створення та діяльності професійних спілок регламентуються спеціальним Законом Польщі «Про професійні спілки» [3]. Зокрема, цим актом визначається коло осіб, які мають право на створення професійних спілок, регулюються передумови та порядок створення й легалізації професійних спілок, їхні права та обов'язки, повноваження професійних спілок у сфері захисту і представництва трудових і соціально-економічних прав та інтересів своїх членів, а також окремі аспекти участі професійних спілок у соціальному діалозі. Законом Польщі «Про Національний Судовий Реєстр» [4] установлюється перелік даних про професійну спілку, які підлягають унесенню до Національного Судового Реєстру, порядок унесення таких даних і деякі інші питання реєстрації професійних спілок. Відповідно до Закону Польщі «Про Раду з соціального діалогу та інші інституції соціального діалогу» [5], Рада із соціального діалогу є форумом для тристороннього співробітництва з боку праців-

ників, роботодавців та уряду, яка проводить діалог з метою забезпечення умов для соціально-економічного розвитку й підвищення конкурентоспроможності польської економіки, соціальної згуртованості та працює над поліпшенням якості соціально-економічної політики. Цим Законом визначаються вимоги щодо репрезентативності професійних спілок для їх участі в Раді із соціального діалогу та радах соціального діалогу воеводства. Також окремі положення стосовно професійних спілок регулюються іншими законодавчими актами Польщі [6; 7; 8; 9].

Зауважимо, що Трудовим кодексом Польщі [10] діяльність професійних спілок практично не регулюється (окремі положення щодо професійних спілок містяться в розділі 11 «Коллективні договори», а також конкретизуються окремі права й обов'язки професійних спілок). Водночас у главі XVI Кодексу законів про працю України [11] практично повністю дублюються положення Закону України «Про професійні спілки, їхні права та гарантії діяльності» [12]. У цьому аспекті не можемо погодитися з позицією В.В. Соломінчук, що передбачення в проекті Трудового кодексу України [13] окремого розділу з питань прав і гарантій профспілкових організацій матиме особливе значення для діяльності профспілкових організацій, означатиме виокремлення професійних спілок як особливого правозахисного інституту серед інших учасників трудових відносин [14, с. 134]. За моделі конституційно-правового регулювання статусу професійних спілок, де прийнято спеціальний закон про професійні спілки, питання про створення і припинення діяльності професійних спілок, їхні права, обов'язки та гарантії повинні регулюватися саме цим законом, а намагання закріплення цих положень у Трудовому кодексі призводить до плутанини й невизначеності. Таке закріплення положень про професійні спілки в тексті Трудового кодексу характерне для держав, у яких відсутній окремий спеціальний закон про професійні спілки (нижче ми детальніше розглянемо приклади такого регулювання).

Схожим до польського є підхід конституційно-правового регулювання діяльності професійних спілок у Латвії, де основні засади їх створення та діяльності містяться в Законі Латвії «Про професійні спілки» [15], а Закон Латвії «Про асоціації та фонди» [16] регулює діяльність професійних спілок, тільки якщо інше не передбачено спеціальним законом про професійні спілки. Закон Латвії «Про професійні спілки» також регламентує основні права й обов'язки професійних спілок, гарантії їхньої діяльності тощо. Низ-

ка аспектів діяльності професійних спілок регулюється Законом Латвії «Про працю» [17], Законом Латвії «Про охорону праці» [18] і деякими іншими законами й підзаконними нормативно-правовими актами. Така ж модель конституційно-правового регулювання статусу професійних спілок діє й у Литві та Естонії.

Проте в низці країн Європейського Союзу спостерігається дещо інший підхід до правового регулювання створення й діяльності професійних спілок (зокрема в цих країнах немає спеціального закону про професійні спілки). Так, у Словаччині основоположні засади створення й діяльності професійних спілок закріплюються в ст. 37 Конституції Словаччини [19], відповідно до якої кожен має право вільно об'єднуватися з іншими для захисту своїх економічних і соціальних інтересів. Професійні спілки створюються незалежно від держави, неприпустимо обмежувати кількість профспілкових організацій, а також надавати яку-небудь перевагу окремим професійним спілкам. Діяльність професійних спілок може бути обмежена законом, коли це є необхідним у демократичному суспільстві для захисту безпеки держави, громадського порядку або прав і свобод інших осіб.

Порядок створення професійних спілок регулюється Законом Словаччини «Про об'єднання громадян» [20] і деякими іншими законодавчими актами [21; 22]. Відповідно до Закону Словаччини «Про об'єднання громадян», об'єднання створюється шляхом реєстрації. Заяву про реєстрацію може подати так званий Підготовчий комітет у складі не менше ніж три громадяни (щонайменше один із яких повинен бути старшим за 18 років). Заява підписується членами Підготовчого комітету із зазначенням їхнього прізвища, імені, дати народження та вказівкою на те, хто з них має право діяти від імені Підготовчого комітету. До заяви обов'язково додається статут об'єднання. За загальним правилом, усі об'єднання громадян підлягають обов'язковій реєстрації Міністерством внутрішніх справ Словаччини, яке за відсутності підстав для відмови в реєстрації зобов'язане зареєструвати відповідне об'єднання. Проте це положення не поширюється на професійні спілки. Так, відповідно до § 9а Закону «Про об'єднання громадян», профспілкова організація й організація роботодавців стають юридичною особою на наступний день після одержання Міністерством внутрішніх справ Словаччини заяви про їх реєстрацію.

Згідно з § 230 Трудового кодексу Словаччини [23], професійна спілка є особливим видом об'єднання громадян. Профспілкова

організація зобов'язана письмово повідомити роботодавця про початок своєї діяльності, подати список членів профспілкового органу, а роботодавець зобов'язаний забезпечити роботу професійних спілок. Також Трудовим кодексом визначаються основні права й обов'язки професійних спілок та окремі аспекти укладення колективних договорів. Порядок проведення колективних переговорів між компетентними профспілковими органами й роботодавцями, метою яких є укладення колективного договору, регулюється Законом Словаччини «Про колективні переговори» [24]. Закон Словаччини «Про тристоронні консультації на національному рівні й унесення змін до деяких законів» [25] має на меті сприяння ефективному соціальному діалогу на національному рівні між державою та роботодавцями і професійними спілками, які представляють працівників, як демократичному засобу вирішення проблем економічного й соціального розвитку, забезпечення зайнятості та соціальної стабільності. Цей Закон, зокрема, містить вимоги до репрезентативності професійних спілок, повноваження Економічної й соціальної ради Словаччини та порядок її формування (рада складається з 21 одного члена, з яких 7 членів призначаються урядом, 7 – роботодавцями і 7 членів – професійними спілками) тощо.

Схоже регулювання статусу професійних спілок спостерігається й у законодавстві Болгарії, де також не прийнято спеціальний закон про професійні спілки. Так, право на об'єднання в професійні спілки гарантується ст. 49 Конституції Болгарії [26] і конкретизується в ст. 4 Трудового кодексу [27], відповідно до якої працівники мають право без попереднього дозволу вільно на власний розсуд створювати професійні спілки, добровільно вступати та виходити з них, ураховуючи вимоги їхніх статутів. Ця ж стаття Трудового кодексу визначає й основне завдання професійних спілок – представництво та захист інтересів працівників перед державними органами й роботодавцями у сфері праці, трудової та соціальної безпеки шляхом колективних переговорів, участі в тристоронньому співробітництві, організації страйків та інших заходів відповідно до закону. Професійні спілки мають право в рамках закону самостійно розробляти і приймати статuti та правила роботи, вільно обирати свої органи й представників, приймати програми для своєї діяльності, визначати свої функції та здійснювати їх відповідно до своїх статутів і закону. Стаття 49 Трудового кодексу передбачає, що професійні спілки набувають статусу юридичної особи після їх реєстрації в реєстрі професійних спілок та

організацій роботодавців у відповідному суді за місцем їх знаходження й визначає перелік даних про професійну спілку, які вносяться до реєстру. Також у Трудовому кодексі закріплюються основні права й обов'язки професійних спілок. Окремі питання діяльності професійних спілок регламентуються низкою інших законів [28; 29; 30; 31], проте, на відміну від Словаччини, більшість аспектів створення та діяльності професійних спілок регулюються саме Трудовим кодексом.

Висновки

Отже, на основі викладеного вище можемо констатувати таке:

1. Як показує аналіз національного законодавства окремих країн-членів Європейського Союзу, підходи до конституційно-правового регулювання діяльності професійних спілок у них суттєво різняться. Хоча законодавство кожної держави Європейського Союзу містить низку унікальних особливостей щодо регулювання діяльності професійних спілок, проте можна виділити дві основні моделі конституційно-правового регулювання діяльності професійних спілок:

– за першої моделі порядок створення та діяльності, права й обов'язки, гарантії та інші ключові засади діяльності професійних спілок регулюються спеціальним законом про професійні спілки (наприклад, Польща, Латвія, Литва, Естонія тощо), а положення загального закону про об'єднання громадян (закону про асоціації) регулюють правовідносини щодо професійних спілок, якщо інше не передбачено спеціальним законом. Права, обов'язки й окремі аспекти взаємовідносин професійних спілок із роботодавцями конкретизуються в трудовому кодексі (законі про працю), участь у суспільному діалозі – законами про соціальний діалог тощо;

– особливістю другої моделі конституційно-правового регулювання діяльності професійних спілок є відсутність спеціального закону про професійні спілки (наприклад, Словаччина та Болгарія), а зміст і порядок реалізації права на об'єднання в професійні спілки, питання створення, легалізації та припинення діяльності професійних спілок регулюються загальними законами про об'єднання (асоціації), законами про відповідні державні реєстри. Права, обов'язки та гарантії діяльності професійних спілок за цієї моделі врегульовані в трудовому кодексі (законі про працю), законах про соціальний діалог, колективні договори, охорону праці тощо.

2. Більш вдалою видається саме перша модель конституційно-правового регулювання діяльності професійних спілок, оскільки професійні спілки, хоча й покликані захи-

шати трудові права громадян, насамперед є громадськими організаціями, тому практику регулювання порядку їх створення та легалізації в межах трудового кодексу не можна назвати вдалою. Хоча зауважимо, що належне забезпечення діяльності професійних спілок і рівень гарантування їхніх прав не перебуває в безпосередній залежності від моделі, яка запроваджена у відповідній державі.

3. Відсутність у проекті Трудового кодексу України окремого розділу про професійні спілки є позитивною, оскільки чинні нині положення Кодексу законів про працю щодо статусу професійних спілок тільки дублюють положення спеціального закону про професійні спілки, що призводить до певної плутанини та невизначеності. Таке регулювання статусу професійних спілок у Трудовому кодексі є характерним для країн, де відсутній спеціальний закон про професійні спілки. У країнах, де такий спеціальний закон прийнято, саме він регулює порядок створення професійних спілок, їхні права й обов'язки, гарантії діяльності, порядок припинення діяльності тощо, а Трудовий кодекс тільки конкретизує відповідні аспекти діяльності професійних спілок.

Список використаних джерел:

1. Цесарський Ф.А. Захисна функція профспілок, форми її реалізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення». Харків, 2004. 21 с.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19910550234>.
4. Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971210769>.
5. Ustawa z dnia 24 lipca 2015 r. o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu społecznego. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20150001240>.
6. Ustawa z dnia 5 kwietnia 2002 r. o europejskich radach zakładowych. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20020620556>.
7. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20040991001>.
8. Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20051641365>.
9. Ustawa z dnia 25 czerwca 2015 r. o Trybunale Konstytucyjnym. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20150001064>.
10. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19740240141>.
11. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n1293>.
12. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15 вересня 1999 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14>.
13. Проект Трудового кодексу України від 27 грудня 2014 р. № 1658. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221.
14. Соломінчук В.В. Права та гарантії професійних спілок у проекті Трудового кодексу України. Дванадцять юридичні читання. Держава в суспільно-політичних процесах: виклики і загрози: матеріали Міжнар. наук. конф. 208, м. Київ, 1–2 червня 2017 року. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. С. 133–135.
15. Arodbiedrību likums pieņemts 2014.gada 6. martā. URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=265207>.
16. Biedrību un nodibinājumu likums pieņemts 2003.gada 30.oktobrī. URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=81050>.
17. Darba likums pieņemts 2001.gada 20.jūnijā. URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=26019>.
18. Darba aizsardzības likums pieņemts 2001.gada 20.jūnijā. URL: <https://likumi.lv/ta/id/26020>.
19. Ústava Slovenskej Republiky z 1 septembra 1992. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-460>.
20. Zákon z 27 marca 1990 O združovaní občanov. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1990-83>.
21. Zákon z 22 septembra 2015 O registri právnických osôb, podnikateľov a orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2015-272>.
22. Zákon z 27 novembra 2018 O registri mimovládnych neziskových organizácií a o zmene a doplnení niektorých zákonov. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2018-346>.
23. Zákoník práce z 2 júla 2001. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2001-311>.
24. Zákon o kolektívnom vyjednávaní zo 4. decembra 1990. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1991-2>.
25. Zákon o trojstranných konzultáciách na celoštátnej úrovni a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o tripartite) z 9. februára 2007. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2007-103>.
26. Конституція на Република България в сила от 13 юлия 1991 г. URL: <https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/521957377>.
27. Кодекс на труда в сила от 1 январа 1987 г. URL: <https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/1594373121>.
28. Закон за държавния служител в сила от 27 август 1999 г. URL: <https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2134673408>.
29. Закон за информирание и консултиране с работниците и служителите в многонационални предприятия, групи предприятия и европейски дружества в сила от 1 январа 2007 г. URL: <https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2135531976>.

30. Закон за юридическите лица с нестопанска цел в сила от 1 янврия 2001 г. URL: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2134942720>.

31. Закон за насърчаване на заетостта в сила от 1 янврия 2002 г. URL: <https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/-12262909>.

Статья посвящена исследованию особенностей конституционно-правового регулирования статуса профессиональных союзов в странах Европейского Союза. Определяется и анализируется круг нормативно-правовых актов, регулирующих основы создания и деятельности профессиональных союзов в отдельных странах Европейского Союза. Предлагается выделять две основные модели конституционно-правового регулирования статуса профессиональных союзов в странах Европейского Союза.

Ключевые слова: профессиональные союзы, право на объединение в профессиональные союзы, статус профессиональных союзов, конституционно-правовой статус профессиональных союзов, деятельность профессиональных союзов, Европейский Союз.

The article explores the peculiar features of the constitutional and legal regulation of trade union status in the EU member countries. It outlines and examines a range of regulations that regulate the principles of the formation and activities of trade unions in some EU member countries. The article suggests that two basic patterns of the constitutional and legal regulation of trade union status in the EU member countries should be distinguished.

Key words: trade unions, right to form and join trade unions, trade union status, constitutional and legal status of trade unions, activities of trade unions, European Union.